

LA TOPONOMÍA DE L'ILLA DE TABARCA

Cosme AGUILÓ
i Joan MIRALLES

1. L'ILLA DE TABARCA (SANTA POLA)¹

L'illa de Tabarca està situada a poc més de quatre quilòmetres al sud-est del cap de Santa Pola (Baix Vinalopó) a 39° de latitud nord i 28° de longitud est. Té uns 1.750 metres de llargària per uns 300 d'amplària màxima, amb una alçària mitjana d'uns 6 metres i un màxim de 16 a la torre de Sant Josep i una superfície aproximada de 30 hectàrees. Té uns 6 quilòmetres de costa i als seus voltants hi ha una sèrie d'illots i esculls (la Galera, la Nau, la Cantera, etc.), que fan especialment difícil la navegació en alguns indrets.

Pertany al partit judicial i municipal d'Alacant i a la diòcesi d'Oriola. A grans trets podem dir que hi ha dos sectors ben definits: *el Poble* i *el Camp*. Té un petit port i algunes platges. No té cursos d'aigua ni fonts i els vents i temporals s'hi fan sentir adesiara. El clima és mediterrani, d'hiverns suaus i estius calorosos i amb pluges irregulars i escasses. Hi ha una manca notable de massa forestal, tret de les tires de paleres (figueres de moro) del camp i d'alguns arbres al poble, a part d'algunes plantès especialment adaptades al medi. La fauna terrestre és també pobre. La població s'ha dedicat tradicionalment a la pesca, amb un moment especialment pròsper en l'època de funcionament de l'almadrava. La població de l'illa ha variat molt des de l'establiment dels tabarquins provinents de Tunísia. El 1769 la primera matrícula de població arriba a 311 habitants, el 1876 assoleix els 634 i, anys més tard, el 1920, són ja 1.055. Després la xifra va minvant de cada vegada més i el 1975 només té 163 habitants.

(1) Per a la redacció d'aquesta breu introducció històrica ens hem basat sobretot en les següents obres: JOSE LUÍS GONZÁLEZ ARPIDE: *Los tabarquinos. Estudio etnológico de una comunidad en vías de desaparición*, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial de Alicante (Alicante 1981), tesis doctoral dirigida por el Dr. Martín Almagro Bosch; ANA MARÍA RAMOS VARA: *Orígenes del pueblo tabarquino, gestiones para su abastecimiento en la isla de San Pablo (Alicante 1770) y vida del mismo en la Nueva Tabarca*, tesis de licenciatura inédita, dirigida por el Dr. José María Jover Zamora, abril 1975, Universidad Complutense de Madrid (Facultad de Filosofía y Letras); *Gran Enciclopèdia Catalana*, s.v. *Plana, illa*, vol. 11, Barcelona 1978, pàg. 656; s.v. *Nova Tabarca*. 1ª, vol. 10, Barcelona 1977, pàg. 607. També, els autors d'aquest treball volem agrair l'ajut de l'Institut d'Estudis Avançats (Universitat de les Illes Balears).

La ciutat de *Nueva Tabarca*, bastida per Carles III el 1769 per a instal·lar-hi la comunitat tabarquina redimida de l'esclavitud el 1768, segueix un traçat regular inspirat en les construccions colonials de l'època tant a Amèrica com a les noves poblacions de colons establerts a Sierra Morena. Té dos eixos principals, en direcció est-oest el més llarg i de nord-sud el més curt, amb una gran plaça central i d'altres més petites, amb carrers secundaris i voltada d'una murada que segueix el perímetre de l'illa, amb tres portes: la de l'oest (Trencada o de Sant Gabriel), que comunica amb la Cantera, la de llevant o de Sant Rafael i la de terra (d'Alacant o de Sant Miquel). Els edificis més notables són l'església, beneïda el 1770, de nau única i amb capelles laterals, amb la casa del capellà i l'escola, la casa del governador, a més de diversos baluards i d'altres construccions defensives y d'habitatge. Fora de la ciutat destaquen la torre de Sant Josep, de dues plantes i amb pati interior, amb espitlleres, de planta quadrada, el far antic, inaugurat el 1854, i un altre de modern del 1975, la casa del camp i el cementiri.

Diversos vestigis arqueològics d'època romana demostren que fou habitada des de temps antics. Estrabó la cita amb el nom de *Planesia* i els romans l'anomenen *Planaria*, segurament per la seva forma. També durant l'època medieval predomina la denominació d'*illa de Santa Pola*, que perdurarà fins al segle XVIII en què és substituïda pel nom de *Tabarca* o, simplement, *l'illa*. Una altra denominació utilitzada històricament és *illa de Sant Pau*. Des del segle XIII trobam testimonis del domini d'Elx sobre l'illa, que es donarà fins al 1770 quan és posada sota l'òrbita d'influència d'Alacant. El 1304, per la sentència arbitral de Torrelles, Elx i d'altres territoris alacantins, passem a formar part de la Corona d'Aragó. El 1337 Ramon Berenguer, fill de Jaume II, concedeix al consell de la vila d'Elx la llicència per a la construcció d'una torre de defensa, tema que serà reprès més tard, el 1427. Durant l'època de Ferran el Catòlic l'illa i d'altres territoris passen a D. Gutierre de Cárdenas, noble castellà, i en l'acta de partició i de delimitació de files es declara que l'illa de Santa Pola forma part del terme d'Elx. El 1481 Gutierre de Cárdenas pren possessió dels seus dominis. Amb el temps hi haurà nombroses qüestions sobre la propietat de l'illa entre la ciutat d'Elx i els Cárdenas. El 1541 l'illa de Santa Pola rep la visita de l'emperador Carles V de tornada d'Alger. Mentrestant els atacs pirates a la costa són freqüents i es decideix la construcció del castell de Santa Pola. Durant l'època de Felip III es parla de fortificar l'illa, però s'abandona el projecte a causa de l'alt cost. El segle XVIII, durant l'època de Carles III la situació canviarà radicalment amb l'establiment de la colònia de pescadors d'origen genovès, procedents de l'illa tunisenca de Tabarca, de la qual pendrà el nom la nostra illa.

2. L'ALTRA ILLA DE TABARCA (TUNÍSIA)

Tabarca és el nom d'una població de Tunísia, prop de la frontera amb Algèria i d'una illa a 500 metres de la costa, devora la desembocadura de Uad-el-kebir. L'illa té 750 metres de longitud per 500 metres d'amplària màxima, una extensió d'unes 16 hectàrees i una altura màxima de 92 metres. Sembla que el nom *Tabarca* és d'origen líbico-berber, si bé encara manca un estudi a fons que aclareixi definitivament l'ètim. Hi ha vestigis arqueològics dels diversos dominadors de l'illa: cartaginesos, romans, àrabs, etc.

El 1540 el corsari turc Dragut és fet presoner per l'almirall genovès Andrea Doria, a les ordres de Carles V; i és conduït a Gènova. Per a obtenir la llibertat cedeix als genovesos l'illa de Tabarca amb la facultat de poder edificar-hi una torre de defensa i de poder comerciar diversos productes. Els Lomellini, senyors de Pegli, aprofiten aquesta avinentesa per tal l'explotar el corall de l'illa i condueixin a Tabarca una partida de genovesos per a dedicar-se a aquesta activitat. Així mateix Carles V en la campanya de Tunis s'apodera de l'illa i estipula una sèrie de condicions per al seu arrendament, ja que hi havia fet construir un presidi. Com que el manteniment és dificultós

Carles V concedeix el permís de la pesca del corall als Lomellini amb la condició que aquests mantinguin el presidi i que hi onegi l'estendard reial i que la cinquena part del corall sigui per al rei. És així que Tabarca es converteix en un negoci florent per als genovesos. Sembla que el domini espanyol es prolonga fins el 1642 i que els Lomellini controlen l'illa fins el 1738. Però Tabarca sofreix diversos atacs de pirates algerins i es troba amb la competència de França, que vol monopolitzar l'extracció de corall al nord d'Àfrica. Això fa que els Lomellini es declarin tributaris del bei de Tunis per a poder defensar els seus interessos. A partir del segle XVII sembla que comença a decaure el comerç del corall i les queixes dels Lomellini sobre les càrregues a què estan obligats es prodiguen.

3. EMIGRACIÓ DE TABARQUINS A L'ILLA DE S. PIETRO

El 1736 Jàcome Lomellini comunica a la cort espanyola la proposició del rei de Sardènia Carles Manuel III per a l'admissió de 300 famílies a l'illa de San Pietro, devora Sardènia. El P. Giovannini de Tabarca gestiona la concessió de l'illa als tabarquins, ajudat per Agustín Tagliafico, intendent de Tabarca, i sobretot amb l'ajuda econòmica concedida pel marquès de la Guàrdia Bernadí Genovès Cervelló², patró de la tonyinera de Portoscuso. Els acords es fan amb el ple dret del marquès sobre l'illa de San Pietro amb títol ducal amb la facultat d'organitzar pesqueres i almadraves i de pescar corall. En agraïment al rei Carles Manuel s'imposà el nom de Carloforte a la nova ciutat.

L'illa de San Pietro està situada al sud-oest de Sardènia, a uns 6 quilòmetres de la costa. Té una extensió d'uns 51'3 km² i una altura mitjana de 73 metres, amb algunes elevacions que sobrepassen els 200 metres. Sembla que es tracta d'una antiga colònia fènicia.

El 22 de febrer de 1738 arriba un primer grup de tabarquins i de famílies procedents de Ligúria, seguides d'altres en anys posteriors. Mentrestant a Tabarca prop de 1400 persones viuen una situació prou precària. El 1741, el bei de Tunis, creient que els tabarquins són còmplices dels francesos, ordena una expedició i pren Tabarca i redueix a esclavitud unes 840 persones i les se'n duu a Tunis on romandran en règim d'esclavitud. Alguns tabarquins que s'alliberen de l'esclavatge poden arribar a l'illa de San Pietro.

4. DE NOU A TABARCA (SANTA POLA)

El 1750 Fr. Bernardo Pasqual de Almancaya, de l'orde de la Santíssima Trinitat dels Redemptors Calçats, administrador del Reial Hospital de Sant Joan de Malta a la ciutat de Tunis, escriu diverses cartes al P. Provincial de l'orde exposant-li la situació dramàtica dels captius de Tabarca. Aquesta informació arriba a Carles III, rei de Nàpols, i, des del 1759, rei d'Espanya, i decideix el rescat dels tabarquins a través de l'orde dels mercedaris per iniciativa del comte d'Aranda. El 1768 el religiós mercedari Fr. Juan de la Virgen s'encarrega de fer la gestió. Així són rescatats 325 tabarquins per a cada un dels quals hom paga al bei de Tunis 240 escuts. El comte d'Aranda fa veure al rei la conveniència d'establir-los a l'illa de Santa Pola per tal d'evitar en el futur la pirateria i el contrabàndol. Els tabarquins arriben a Alacant el 1769 en vaixells comandats per D. José Díaz i de primer ocupen l'antic col·legi de la Companyia de Jesús d'Alacant i són destinats 500.000 reials per a la manutenció dels tabarquins durant l'estada a la ciutat. El 21 de febrer

(2) De fet el nom d'aquest marquès apareix en castellà, en l'obra de J.L. González (op. cit. p. 53). Ara bé, sembla, pels llinatges, que pot tractar-se d'un català o descendent de catalans. Això ens ha induït a catalanitzar aquest nom.

de 1769 el comte d'Aranda fa fer la primera matrícula dels redimits. Ara són 311 en total.

El mes d'abril de 1770 passen a l'illa de Santa Pola, que des d'ara serà l'illa de *Nueva Tabarca*. El 22 de gener del 1769 s'havia aixecat i aprovat el plànol de les obres de la nova ciutat: *Nueva Tabarca* i el 2 d'agost del mateix any es posava la primera pedra de les fortificacions. D. Fernando Méndez de Sotomayor, coronell d'infanteria, s'encarrega de dirigir les obres i juntament amb Guillermo de Baillencourt, governador d'Alacant i Juan Antonio Aguilar y Figueroa, comptador de la ciutat d'Alacant, constitueixen la Junta d'Administració de l'illa.

Quan desembarquen els tabarquins al nou destí hi ha 125 cases construïdes, 92 de les quals són ocupades. D'altra banda, el primitiu oratori que s'havia construït al primer moment és ampliat i el 7 de desembre de 1770 és beneït públicament. Els patrons de l'illa seran Sant Pere i Sant Pau i la Immaculada Concepció. Els nous pobladors són integrats en els gremis de pescadors, de palers o corders d'espert, de teixidors, de boters i de sarriers. Carles III també eximeix els tabarquins del servei d'armes i del pagament d'impost directes i indirectes. Per a la bona administració del lloc institueix un governador i un destacament militar s'encarrega de la defensa. El sistema defensiu consta també de muralles, baluards, bateries, tenalles, portes, etc.

Aviat, però, sorgeixen els problemes quan els tabarquins es queixen de les males condicions de l'illa, sense llenya, ni aigua dolça, no volen estar adscrits als gremis imposats, etc. D'altra banda, les circumstàncies d'aïllament fan que l'endogàmia sigui molt freqüent. Això fa que el Papa accedeixi el 1779 a la dispensa per als matrimonis consanguinis.

El 1835, amb el règim constitucional s'acaben alguns dels privilegis dels tabarquins. El 1838, com a represàlia, són afusellats 19 presoners carlins per ordre de la Junta de Salvación y Defensa del Reino de Valencia. El 1844 mor el darrer governador Rafael López. El 1854 és inaugurat el far i es construeixen dos nous aljubs. El 1862, el cementeri, situat en el camp, és envoltat de paret.

Ja al segle XX tenim diverses notícies d'ordre divers, com és ara els naufragis o encallaments de vaixells, com el de la galiota anglesa *Cureka*, el 1901, o el del transatlàntic italià *Siena* o, durant la Primera Guerra Mundial, l'enfonsament d'alguns vaixells aliats torpedejats per submarins alemanys. El 1908 arriba a l'illa el poeta Salvador Rueda i hi fa estades. El 1918 el regidor Manuel López González desenvolupa una moció perquè l'ajuntament d'Alacant construeixi a l'illa un mollet, però aquest no es farà realitat fins al 1944. El 1964 Tabarca és declarada conjunt històrico-artístic. Aquests darrers anys, el 1974 es destinen 4 milions de pessetes per a la restauració de la muralla i el 1975 hi ha l'agermanament entre Tabarca i San Pietro i s'hi instal·la el telèfon. També a partir del 1978 es disfruta del fluid elèctric i ara existeix ja una planta solar, i s'hi instal·la la xarxa de clavegueram.

Els problemes que té avui Tabarca són, però, diversos i el fet és que per a bé o per a mal aquestes darreres dècades hi ha hagut una sèrie de transformacions que han acabat pràcticament amb moltes de les característiques pròpies de l'illa. L'almadrava ha deixat de funcionar des de fa anys, l'emigració de tabarquins ha estat molt important, sobretot cap a d'altres bandes de la costa alacantina, la irrupció del turisme estiuenc ha duit també com a conseqüència les transformacions normals en aquests casos, etc.

APÈNDIX

Hem confeccionat una llista dels llinatges de tabarquins procedents de territori italià o cors que apareixen en diversos llistats dels segles XVIII i XIX³. Partim de la forma més general i entre parèntesi incloem les formes de femení i les variants gràfiques:

(3) Els noms són presos de les dues obres citades en primer lloc en la nota 1. No hem tingut temps de cotejar

Acheno, (Achena). Arti.
Bacala, Barabin, Basalo, Belando (Belanda), Belenda, Beroti, Biso, Brusi, Bruzo (Bruso), Brusoni, Bruzono, Burguera (Burgero), Buzo (Buza, Buso, Busa).
Capriata, Capriona, Caprista, Carrosino (Carozino, Carosino), Casteli, Cereceto (Zerezeto), Cereto, Cantagalo (Contagalo), Compiano, Crestadoro, Colomba (Columba), Columbo (Colombo).
Chena, Chinchones, Chipolino (Chipolina).
Daniele, Damiele. Due.
Fabiani, Ferrand, Ferrandi, Ferraro (Ferrara).
Gandulfo, Ganucho, Graso, Grosso, Gerra (Gierra), Guiera, Guerra.
Jacopino (Chacupino).
Lahora, Leoni, Luchoro (Luchora).
Manzanero, Marcenaro (Marzenaro, Marzanaro, Mercenaro, Macenaro), Mendrice (Mendri-se), Milelire, Moinare, Molino, Morino, Montecatini.
Noli (Noly, Nolis).
Olivero (Olivera, Oliveros), Opiso. Oregio.
Parodi, Pelerano (Pelerana), Perfumo (Perfuma), Pianelo, Pitaluga, Pomata.
Repeto, Rivano, Ribera (Rivera), Riverola, Reynaldi, Rocheda, Rochero, Romba, Rumba, Ruso (Rusa).
Sales, Saly (Sally), Sarti, Sele, Sevasco (Sevasca).
Taverso, Timon, Timoni, Tubino.
Utrera.
Vila.

ELS INFORMADORS

Per a portar a terme la nostra recerca, ens hem servit bàsicament de les informacions orals proporcionades per 10 persones, de les quals indicam aquí els noms i llinatges, en qualque cas el malnom, i seguidament l'any de naixença: RAFAEL ARQUES CHACOPINO «el Païto» 1942, JOSÉ ANTONIO LÓPEZ BAILE «Jose» 1957, JOSEP LÓPEZ LÓPEZ 1944, TOMÁS PARODI RUSO 1909, PASQUAL RAMÍREZ PARODI 1931, ROC RUSO CHACOPINO 1922, ANTONI RUSO GARZÓN «Antoniet» 1935, JOSEP RUSO MULET 1919, ESTANISLAU RUSO QUESADA 1906, FRANCESÇA SALIETO RUSO, 1905.

EL LITORAL, LES ILLES I ELS ESCULLS

L'Algamassa / La Roca de l'Algamassa. És al SO de l'illa de la Cantera. L'argamassa és una mescla de calç i grava usada en la construcció. Podria ésser que aquí s'hi hagués extret algun tipus de material per a fabricar-la.

L'Amerador / Els Ameradors. Al S de la punta més acostada a la Cantera. A l'Illa s'hi fabriquen cordes d'espart. No seria estrany que aquest lloc fos un dels punts on es posaven en remull.

Baix del Cementeri. Al final de la Platja Gran, a la part S. de l'Illa.

Baix de Ca Ferrandis / Baix de la Bòvida. Ambdós noms provenen dels noms de dos edificis del poble, situats a les proximitats d'aquest lloc. És al N, vora les muralles.

aquests antropònims amb els manuscrits originals. Això fa que aquesta llista potser contingui alguns errors de transcripció. Es tracta simplement d'una mostra que a pesar dels possibles defectes creim que pot ésser útil per a comprendre l'abast i les conseqüències de la immigració genovesa en l'antroponímia tabarquina.

Baix del Forn. Pensam que aquest forn, més tost devia esser un forn de calç. Sabem que n'hi havia un a les proximitats de la Platja. A la part S.

Baix de les Paleres. Pren el nom d'un lloc del Camp, on ara no hi ha figueres de moro. L'indret és a la part S de l'Illa.

Baix del Piló. A la costa del N. Deu el nom a una fita de la part alta.

Baix del Pouet. El pou en qüestió és situat a la part alta de les muralles.

El Banquet. Hi pescaven. També era un punt on la gent es banyava.

El Bol de l'Espet. A la part N de l'Illa, aprop del Cementeri. Bol designa un tipus de pesca amb xarxa. L'espècie és un peix, possiblement *Sphyaena Sphyaena*.

El Cagalló. A la part del S, vora la Roca Foradada. És un illotet cilíndric, altet.

El Cagalló del Serrallo / El Cagalló. Al N, a l'inici de la població.

Cala Menaca. Més que una vertadera cala, és una sinuositat de la costa S. És un topònim opac, tal vegada un arabisme. Un poble de la Marina Baixa es diu *l'Almanaquer*⁴. Un mapa de 1766 registra *Cala de Menacha*. Després dels temporals, els tabarquins hi anaven a recollir esponges.

Cala Rata. Tampoc no es tracta d'una entrada de la mar. És també a la costa S, davant l'illa de la Galera. No hem pogut saber si hi abunden les rates d'una manera especial. Un mapa de 1766 situa la *Cala de las Ratas* a l'actual *Platja de la Faroleta*.

La Calanca de Garbí / La Calanca de Fora / La Calanca de la Nau. Al SE de l'illa de la Nau. És un dels seus punts d'accés.

La Calanca de Llevant / La Calanca de la Nau / La Calanca. Paradoxalment és a la part N de la Nau.

La Caleta. Dins el port actual. Hi varen els llaüts.

El Camí dels Moros / El Blanc de la Nau. És entre la Naueta i la Nau. És una franja de roques a menys de tres metres de profunditat. Hom diu que els moros varen fer un camí per tal d'unir les dues illetes. La realitat és que els estrats d'aquest lloc estan aixecats fins a la vertical, donant un aspecte de camí al fons de la mar.

El Canal. És el nom d'un esculler migpartit de la part N de l'Illa, davant el Cementeri.

La Cantera. És una illa situada a la part O de Tabarca. Va ésser el punt d'on es varen extreure en el segle XVIII totes les pedres per a construir les muralles de la població. En alguns llocs va ésser rebaixada fins a ras d'aigua. Està separada de Tabarca per un freuet molt petit, que es pot franquejar sense necessitat de mullar-se els peus. També aquest estret mostra la petja d'una intensa activitat extractiva, cosa que fa sospitar que abans de la construcció del poble, no era una illa, sinó una península. Així ho observam en el mapa de Fernando Méndez de 1766. La Cantera era el lloc on s'anaven a banyar les dones.

El Canyó del Moll. Davant el Portal del Moll hi ha aquest canó de ferro, aficat dins la roca i que devia servir de norai, ja que aquí era el lloc primer que es va fer servir de port, segons els testimonis.

Cap Falcó / Punta Falcó. Constitueix l'extrem oriental de Tabarca. Un petit freu el separa de l'illa de la Naueta. Els vocables *cap* i *punta* sovint no porten article. Alguns informadors dubten de la situació d'aquest topònim. *Cabo Falcon* en mapes de 1766 i 1807.

Cap Llobarros / Cap de Barros. És una punta al S del poble. El nom pot venir-li del peix *Dicentrarchus labrax*, dit popularment *llobarro*.

El Cap de Moro. És un esculler de la part S, una mena de cap negrós que ix de l'aigua. *Peña del Moro* en el mapa de 1766.

Cap de Rata. És al S de l'Illa, davant la Galera. Hi ha qui diu que la punta té la forma d'una rata.

Caparrós. És un escull que careja l'aigua, entre la Naueta i la Nau, però més acostat a la prime-

(4) GEC s.v. *Almanaquer*

ra. *Caparrós* és un llinatge. No seria estrany que fos el d'algú que hi hagués envestit amb la barca. Hi ha d'altres casos d'esculls nominats amb un cognom. (Cf. *Es Calafats*, a sa *Dragonera*)⁵.

La Cova dels Birros / La Cova. Dins una badiola del S de la població. Per les descripcions dels informadors, que ens diuen que el *birro* és un ocell petit, negrós i cridaner, d'ales corbades, intuïm que es tracta del que a Mallorca en deim *falzia*, l'espècie *Apus apus*.

La Cova dels Coloms. És sobre l'illa de la Galera, a la part de llevant.

La Cova de les Llagostes / La Coveta de les Llagostes. És dins el Port, vora la Caleta. Antigament els tabarquins hi tenien els vivers de les llagostes.

La Cova del Llop Marí / La Cova dels Llops Marins. És dins una raconada de la part de migjorn de la població. El llop marí, *Monachus monachus*, és la foca mediterrània. A Tabarca sempre n'hi havia hagut una parella. Sembla que el darrer exemplar va desaparèixer, víctima com sempre de la persecució humana, a finals de la dècada dels anys vint als trenta.

La Cova de la Nau / La Cova del Contrabando. És situada a la part alta de l'illa de la Nau, i ens consta que de vegades hi amagaren tabac.

La Cova del Sucre / La Cova. Coincideix ara amb una platgeta de dins el Port i hom desconeix l'exacta ubicació de la cova, ja que quan feren el moll actual, destruïren part d'aquest sector. No sabem la raó de tal denominació.

La Coveta del Cementeri. No és més que un petit covitxol a la part del N de l'Illa, endret de la necròpolis. Conten que en temps molt reculats hi havia viscut una persona.

Darrere el Port. És una petita raconada, a llevant del moll.

L'Escul Foradat. És un illotet perforat, davant la punta del mateix nom, a la costa del N de l'Illa.

L'Escul Negre. Al S de l'Illa, molt aprop de la Galera. L'adjectiu respon a la coloració de la roca.

L'Escul Roig. A llevant de la Galera, davant les Pedres Roges. La coloració és ferruginosa.

L'Estufador. Al SE de l'illa de la Nau. És el que a Mallorca en diríem un *bufador*. Tenim localitzat es *Forat des Tufadors* a la costa N d'Eivissa⁶.

El Farralló Pla. És vers la meitat de l'aglomeració d'esculls dita els Farrallons.

El Farralló del Tio Campiste / El Farralló Campiste. No en coneixem la localització exacta. Uns diuen que és dins els Farrallons; d'altres el situen fora de la Llosa. Presumiblement, aquest *Tio Campiste* degué ésser algú que hi va topar amb l'embarcació. No fa sinó reforçar el que hem dit per a *Caparrós*.

Els Farrallons. És un cúmulo d'esculls i tenasses, allargassat cap a llevant, a l'extrem oriental de l'arxipèlag. Com que són a flor d'aigua, constitueixen un perill molt greu per a la navegació.

El Freuet / El Freu. És un pas, practicable per a embarcacions menors, que separa les illetes de la Naueta i la Nau.

La Galera. És una illa situada al S de Tabarca. Sembla que antigament hi vivia una colònia de conills. La metàfora és força estesa arreu del domini. Són moltes les puntes o illots baixos que recordaven la silueta d'un vaixell. En coneixem sobretot a les costes de Mallorca i d'Eivissa. Documentada en mapes de 1766 i 1888.

Gomes. És un escull quasi aferrat a la població, a la zona de la Bòvida. Deu portar el nom d'algun castellà de llinatge *Gómez*. Podríem repetir el que ja hem dit per als altres esculls que porten noms personals.

La Llosa. És un baixfons situat vers mitja milla de distància de la Punta dels Farrallons. És a una profunditat de 18 palms i està senyalitzat amb una boia per la banda de fora.

La Lloseta. Baixfons a uns 200 metres de la Punta dels Farrallons, en direcció a la Llosa.

(5) C. AGUILÓ, *Mapa toponímic de Sa Dragonera*. Palma, 1982. Id. *La toponímia de Sa Dragonera. Recopilació i classificació*. SOBI, X, 1982, p. 15.

(6) C. AGUILÓ, *Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses*, «El Mirall», n° 25, Palma, febrer 1989, p. 20-25.